

Petnajst skupinskih slik z Nikom ... ali nekaj utrinkov iz spomina na najina druženja na Poljskem ...

Boris Jukić

Ljubljana

Pričujoči članek poskuša naključno osvetliti spomine, ki so še vedno tam, shranjeni v moji spominski zavesti, zame, seveda, najbolj zanimivi in vredni omembe trenutki najinega življenja, preživetega na Poljskem ...

Ključne besede: Niko Jež, Varšava, Krakov, Sosnowiec

Slika 1: Ta je shranjena v ozadju spomina, je podoba Nika iz časa študija na ljubljanski Filozofski fakulteti. Sam sem vpisal slovenščino, ker sem za to dobil štipendijo, mislim pa, da se je Niko odločil za tisto, kar ga je zanimalo, za slovenščino oziroma slavistiko, njemu bolj domačo in ljubo vedo, in za primerjalno književnost, ki ponuja večjo razgledanost po drugih književnostih, hkrati pa privzgaja študentu duhovno širino. Za lektorat je Niko izbral poljščino, meni takrat popolnoma nezanimiv jezik. Pa je vendar iz tega obdobja ohranjena slika.

Tmuren in neprijazen dan je bil, jaz odložim delo, grem nadstropje nižje k Niku na kratek klepet, ker je bil Niko vedno vedrejši od vremena. Odprem vrata, on hodi po sobi, v roki ima odprto knjigo, mračno gleda; ko vstopim, dvigne namrščen pogled z divjimi obrvmi in nekaj ponavlja, kot bi memoriral, ni se dal motiti. Čisto na kratko reče, da ima popoldan »Rozko Štefanovo«. To je bilo vse. Firbčno pogledam v knjigo: »Uf, poljščina! Pa ti si se znanstveno lotil zadeve,« rečem, on samo prikima in memorira dalje. No ... in se poslovim.

Če se ta človek v nekaj zapiči, potem ga sam vrag ne bo premaknil.

Slika 2: Na naslednji podobi je prvi obisk na Poljskem ... Kmalu po študiju greva namreč na Poljsko, z nama je Silvan, ki je zaposlen na SAZU. Zapustimo Slovaško, prečkamo mejo, na poljski strani, zgoraj na griču se ustavimo ob restavraciji, Niko naju povabi, naj vstopiva. Ne spomnim se, kaj smo jedli, lahko da je bil baršč, mogoče kaj drugega, a je dišalo po Poljski. S Silvanom sva bila nemalo presenečena, tako povabilo in pogostitev sta bila v resnici za naju nekaj novega, nekaj aristokratskega pravzaprav.

Proletarci tega nismo bili vajeni.

Slika 3: Prvi dnevi v novem okolju so bili vedno najtežji, slovo od doma in to ... Ampak midva sva imela eno lepo navado. Jaz sem iz Goriških Brd prinesel bidon z briškim tokajem; bidon je tehtal kakih pet litrov žlahtne tekočine. Bidonček sva pospravila v enem dnevu, se pravi naslednji večer. Ker teh stvari nisva skrivala, je Emil Tokarz, pri katerem sva takrat stanovala, to opazil; ne da bi ga potežkal, je vedel, da je bidon izgubil pravo težo. Kakor koli, Emil je, kakor bi se reklo, pravi angleški lord in je kak dan kasneje, gentlemantsko – govoril je v zborni izgovorjavi slovenskega jezika – mirno rekel: »Jaz sem bil šokiran, ko sem videl, koliko vidva popijeta.« In se je obrnil, v brkih je prikrival razumevajoče nagajiv nasmeh.

To je bila podoba najine ločitve od doma in domačih, tako se je tudi začel mesec temeljitega študija in intenzivnega življenja na Poljskem.

Slika 4: Zanimiva se mi zdi podoba, ki ji rečem *Zaprašeni Sosnowiec*. V tistih časih, ki so bili pravzaprav pravi luksuz, sva vsako leto za kak mesec poromala na Poljsko. Takrat je bilo možno dobiti enomesečne izmenjalne delovne štipendije, določeno število kandidatov na Poljsko, toliko Poljakov v Slovenijo. Tam sva se ukvarjala vsak s svojim delom, jaz sem pisal ali prevajal, on je pripravljaval disertacijo ... Živela sva vsak svojo Poljsko, nekako skupaj, pa za oba plodno.

In tako greva nekega dne po delu, bilo je proti večeru, na sprehod. Pihalo je. Ker nimam rad plašča, tega nadomeščam s šalom. On hodi počasneje, bolj v nekih mislih, moj korak je hitrejši ... in ... med sprehodom me od zadaj potegne za tisti šal. »Ej,« reče, »hodi bolj počasi in poslušaj, nekaj ti bom govoril ... v tem zaprašenem Sosnowcu.« Večkrat sem že slišal, da sem dober poslušalec in da se me zato splača izkoristiti ... In on začne o Korytku. O tem človeku sem nekaj vedel, vendar ne kaj več kakor to, da je moral iz domovine in je potem živel v Ljubljani, veliko tega je seveda šlo v sfere pozabe, on pa je imel o njem pripravljeno razpravo ...

»Ime mu je bilo Emil, kot našemu Tokarzu. V Lvovu je študiral filozofijo. Korytko je bil član skrivne organizacije, kot politični prestopnik je bil ... obsojen na internacijo v Ljubljani ... Tu se je spoprijateljil z intelektualci in ... ljudmi, ki so kaj šteli, recimo ..., zanimiva sta bila Matija Čop in France Prešeren, France naj bi mu pomagal pri učenju slovenščine, Emil mu je dajal inštrukcije iz poljskega jezika ...« In tako naprej: »... pri nas je zbiral slovenske ljudske pesmi – pomembna stvar seveda ... – sicer pa, saj veva, kako je bilo takrat, obdobje romantike in to ...« je govoril. Jaz sem pridno poslušal. »Po njegovi smrti, leta 1839 in 1944, je v petih zvezkih izšla zbirka *Šlovénške péšmi, krajnskiga naróda*. Pokopan je na ljubljanskem Navju ...«

In tako naprej, v tistem Sosnowcu, v tisti zaprašenosti sva si midva naredila zanimiv večer ...

Slika 5: Vsak dan sva se vozila v Šlezijško knjižnico v Katowice; brž po odprtju sva bila na svojih mestih, Niko v študijski celici zgoraj, jaz v kleti, v čitalnici šlezijških zbirk, in sva tam sedela tja do poznega popoldneva. Po večernem obedu sva se vrnila »domov« in se preselila na Filološko fakulteto, kjer je bil takrat Emil direktor; tam sva delala v njegovi in tajničini pisarni tja do polnoči ...

Nasproti direktorjeve mize je na steni visela uokvirjena fotografija Toneta Pretnarja, ki je bil tu svojčas lektor in ga je na tamkajšnji železniški postaji dohitela smrt; očitno je pustil svojevrsten pečat, tu so ga častili.

Opolnoči je prišel Artur; to je bila njegova ura, ko je moral po direktorjevi zahtevi od polnoči dalje študirati nekam tja do jutra.

Slika 6: Naj omenim, da je takrat v Sosnowcu živela Urszula Kowalska, ki je bila svojčas lektorica na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Vsak dan se je vozila v Katowice in tako naju je medpotoma kar večkrat povabila na obisk. A sva se k njej, ki je bila prijetna sobesednica in zanimiva kozerka, le redko odpravila, mogoče dvakrat ali trikrat. Ona naju je čakala s steklenico vodke na kredenci, kupila jo je prav za naju, in naju potem tudi ni pustila domov, dokler je nisva osušila. Naslednjega dne pa je bilo treba imeti čisto glavo. Hm!

Slika 7: Nekega dne zvečer nama Emil reče: »Sta slavista,« odločno, da le kaj, »od jutri naprej imata s študenti lektorske vaje.« In sva potem tudi opravljala ta posel. Niko je nastopil kot profesor, napisal je na tablo stavek, potem razložil, profesionalno, kot profesor pač, študenti so z vsem spoštovanjem vestno zapisovali. Sam sem bil tam kot pisateljski štipendist in so me kot takega jemali. Zadevo sem popestril, tako da sem napisal na tablo besedilo pesmi, razložil in vse to, potem sem izvlekel kitaro, ki sem jo povsod vlačil s seboj, in jim zapel.

Besedilo so hitro zapopadli in zapeli: »Kje si bla, Marjetka, kje si bla vso noč? ... postelja je še topla ... ti le noter skoč ...«

Ko greva zvečer proti domu, rečem, da je bila ta Marjetka »mrha, a ne?« Niko pa: »Ja ..., pa šele on?«

Marjetko so nama študenti še leta po tistem, ko sva jih kasneje srečevala, tudi v Ljubljani, spet in spet zapeli.

Slika 8: V Sosnowiec sta bila povabljeni dva Kanadčana iz Edmontona. Za prvega sem po govorici presodil, da je angleških korenin, za drugega pa nikakor nisem mogel ugotoviti, kam naj ga dam. Emil naju pokliče in pravi: »Vidva tako nimata kaj delati, peljita jutri ta dva v Krakov.« No, dobro, zakaj pa ne? Pa ja ne bova kar tako brez dela posedala, vsaj kaj koristnega narediva.

Med potjo v pogovoru izveva, da je angleško govoreči Richard Young profesor na univerzi v Alberti, hispanist, ki se ukvarja z južnoameriško civilizacijo, posebej ga je zanimal tango ...; takrat je tudi mene to zanimalo. Indijanec je imel ne prav indijansko ime Steward in zanimiv nemško zveneči priimek Steinhauser, ukvarjal pa se je s kamnoseštvom oziroma kiparstvom v kamnu. Ta Indijanec je stanoval v rezervatu svojega plemena, ki se je imenovalo Cree.

Nama se je Indijanec zdel zanimiv. Ni študiral kiparstva, akademije niti videl ni, bil je samouk, za delo so ga navdihovali spiritualni obredi njegovega ljudstva, si je pa v devetdesetih letih prejšnjega stoletja za svoje delo prislužil nacionalna in mednarodna priznanja. Zanimale so ga seveda duhovne razsežnosti, ki jih lahko izseka iz kamna, tako med zamahovanjem in v svojem potu analizira zahodno civilizacijo iz perspektive Indijancev, domorodcev in skuša preoblikovati svoje okolje, mogoče človeško družbo nasploh. Hm!

Na poti v Krakov poslušamo Sade, Indijanec pripoveduje, da si hoče ogledati Auschwitz, kar je bilo pravzaprav nekaj nenavadnega; midva se spogledava, kaj pa Indijance brigajo ti lagerji? Ko ga pogledava začudeno, počasi razlaga, kako da so Indijanci v Kanadi brez izobrazbe, da so brezposelni, država jim daje ravno toliko denarja, da preživijo oziroma da se zapijajo in ... da tako propadajo. On je torej v tem videl vzporednice, v Auschwitzu, kjer so skušali takrat in takrat pred toliko leti izkoreniniti neko pleme. V teh mislih, ob poslušanju Sade smo prišli v Krakov in se zapeljali v garažo pod gradom Wawel.

V Krakovu je Anglež, potem ko smo mimo Mickiewiczovega spomenika prečili prečudoviti trg, odšel na zmenek s kolegico hispanistko; ta španska kultura očitno združuje. Niko je, prav v tisti ulici, predlagal, da bi šli v Jamo Michalika, menda najbolj slovito kavarno v Krakovu. Tam nas je pogostil s *sernikom*, sirovim kolačem ... z jedjo, ki je tipična za ta kraj.

Slika 9: Nekega jutra greva na kavo, po kavi me pelje Niko po zavitih ulicah tja v desno, znajdeva se pred cerkvijo sv. Frančiška. In tam razkošje: vitraži s podobami ognja, boga očeta in vse to, in Niko, ki govori o Stanisławu Wyspiańskem, izmenja nekaj besed s frančiškanom, mimogrede mene popravi, ko napačno sklanjam neko besedo, potrpežljivo, umirjeno.

Prav tako umirjeno je znal reagirati, ko je skoraj zaspal pomemben sestanek, kjer bi moral nastopiti kot tolmač. A se fant brez panike umije, potelovadi in se napol obleče. V dvigalu še desni rokav, iz žepa potegne kravato, si jo zavezuje, pred hotelom ga čaka šofer, že kar malo nervozen. Niko pa: »No, pa pejva, čakajo naju.«

Mimogrede povedano, tisti, ki so ga čakali, sta bila poljski in naš predsednik.

Slika 10: Krakov. Tam je eden najlepših trgov, kar jih lahko človek vidi, pokrita tržnica, Sukiennice, in na koncu ... galerija z znamenito sliko *Szał* Władysława Podkowińskiego. Ampak nekaj drugega ...; tiste čase so bile na trgu štiri knjigarne, mogoče celo pet, ena je bila v treh nadstropjih. Pravo razkošje je bilo brskati med policami; knjige, same knjige ..., o, fant! Nekega dne v eni od njih odkrijem *Psychopatologijo vsakdanjega življenja* Sigmunda Freuda, knjiga, ki bralcu razjasni, od kod nezavedni spodrsaljaji.

»Evo,« pravim, »ti kot profesor moraš to prebrati.« In sem mu kupil *Psychopatologio życia codziennego*.

Slika 11: Naslednja slika je iz Varšave. Stanovala sva na Belwederski, v hotelu Varšavske univerze *Hera*, nekje v predmestju, kjer se takoj za hotelom razprostira velikanski park. Zjutraj si še ne dobro pomanem oči, ko je podoba tekača že na vratih, v športnih copatih, teče na mestu ... Jaz godrnjam, on pa se smehlja. In tako vsako jutro, tečeva po tistem parku, mimo jezerc, vodnjakov, vodometov, pavov, tja do spomenika Frederika Chopina, potem velik krog in nazaj.

Niko je v Varšavi veliko hodil v gledališče, jaz sem znal premalo poljščine. Hodila pa sva kar nekaj v kino, tam v starem mestnem jedru, v Starówki.

Tisto leto je bilo vse nekako v znamenju Witolda Gombrowicza, mislim, da je Niko ravno prevajal ali pa je že prevedel *Trans-Atlantyk*; na poti od hotela *Hera* v mesto je bilo povsod polno plakatov z njegovo podobo. Tisti mesec so predvajali film *Pornografija*, ki je bil narejen po knjigi Witolda Gombrowicza. Ogletava si film, meni je bil všeč in sem ob večernem pivu govoril o tem filmu. Niko, kot stvarjen, znanstveni tip, stopi naslednji dan v knjigarno in mi kupi knjigo *Pornografia* Witolda Gombrowicza s posvetilom: »mladeniču za potrditev in prizemljitev«.

Posvetilo, ki je zdaj več kot samo knjiga. Tako grejo te stvari.

Slika 12: Potem Witkacy. Prijatelj ga je osvetlil od tu in tam, skratka, z vseh strani. Stanisław Ignacy Witkiewicz, pisatelj in pesnik, dramatik, slikar in arhitekt, umetnostni teoretik, filozof ... In doda, da Witkacy leta devetintrideset ni prenesel ruskega napada na Poljsko ..., in vse drugo, kar je sledilo oziroma ni sledilo, ... sam si je namreč sodil ...

Ko se peljeva na izlet v Zakopane, mi pripoveduje, da je bil Witkacyjev oče med drugim tudi arhitekt, izjemna arhitektura v tem mestu je plod njegovih idej. V resnici sem bil tudi sam očaran nad vsem tem, všeč nama je bilo vzdušje v tem mestu, in sva ostala tam nekaj dni več, kot sva načrtovala.

Moj profesor in vodnik mi med drugim razloži, da je beseda Zakopane pravzaprav srednjega spola in jo Poljaki tako tudi sklanjajo, Zakopane ... Zakopanego ...,

enako kot mi Razdrto, Razdrtega, torej Zakopane, Zakopanega, v Zakopanem ... Vse lepo in prav, pri vsakem jeziku je pri takih stvareh pač glavni razsodnik raba, torej zdaj rečemo v Zakopanih ... Ampak, dobro ...

Slika 13: Bil je čas, ko sta bila na Poljskem popularna Kapuściński in Michnik. V knjigarnah si videval *Ebenovino* Ryszarda Kapuścińskiego, ljudje so brali *Gazeto Wyborczo*, predvsem pa Adama Michnika. Začenjali so se novi časi. Vsako jutro, ko sva odhajala v katoviško knjižnico, je Nikac kupil *Gazeto Wyborczo* ... Takrat sem se seznanil s tem takrat znamenitim časnikom. List, ki zdaj ni več zanimiv, je takrat odigral vidno vlogo v osamosvajanju. Mene je predvsem zanimala kulturna stran, kjer se je občasno pojavljala Olga Tokarczuk, izredno plodovita pisateljica; sam bog vedi, kako ji uspeva v kratkem času napisati tako dobre in obsežne knjige, recimo *Jakobove bukve*. Knjigo obračava v rokah, Niko pa mi prevaja, »Jakobove bukve ali Veliko popotovanje čez sedmero meja, petero jezikov in troje velikih ver, če sploh ne štejemo tistih malih, o katerih pripovedujejo pokojniki, pisateljica pa jih dopolni ...« In potem čez leta vidim, da je knjiga prevedena v slovenščino, ogromen zalogaj za prevajalca. No, kaj naj drugega rečem? Nikova šola, skrbna vzgoja dobrih prevajalcev in prevajalk.

Da prevede tako obsežno in zahtevno knjigo, skoraj tisoč strani. Klobuk dol, ni kaj!

Slika 14: Kratka anekdota iz enega prvih let bivanja na Poljskem, zgodilo se je v Sosnowcu. Imela sva vsak svojo sobo, a je bil hodnik skupen. Meni na konec pameti ni padlo, da bi ga pometel, verjetno tisti del dalmatinske krvi v meni, ampak Niko, on je bil glede takih stvari bolj skrben, in se je tako lotil pometanja tega hodnika, zraven pa seveda upravičeno godrnjal: »Ko sem pa za vse sama.« Vem, da me je na ta duhovito poučen način hotel vsaj malo spodbuditi.

Majhen dogodek, ki ima v sebi drobec tistega, kar Nikac zmerom kaže, do vsake stvari ima enak pristop, nevsiljivo natančen in znanstveno analitičen.

Slika 15: Za vsak obisk velja kot pribito: pride dan, ko se je treba posloviti; tako sva se morala tudi midva od Poljske. Zadnjo noč sva kakor že večkrat poprej prespala v Visli. Tako se tudi vedno posloviva od gospodarja sosednjega gostišča Olimpije, kjer naj bi naslednji dan pustila ključ od najinega bivališča. Malo sva tam zvečer posedela, gospodar naju je gostil, kot se za soseda in gospodarja spodobi, v glavnem z vodko ...

Tako sva naslednjega dne spet zajtrkovala v Olimpiji, gospodar pa naju je navihano pogledal in vprašal: »Vama ni zneslo, kaj?«

Ko sva se odpravljala od soseda, me je Nikac povlekel za šal in rekel: »Ti, glede Freuda ..., menda je res nekaj v nezavednem, kaj misliš?«

In tako sva ostala na Poljskem še en dan.

Fotografija iz Varšave

Summary: Fifteen Collective Images with Niko ... or a Few Highlights of Our Encounters in Poland

The present article tries to throw incidental light on memories of note that are still there, stored in my memory. For me, of course, the most interesting and worthwhile bits of our lives being mentioned are spent together in Poland ...

Keywords: Niko Jež, Warsaw, Krakow, Sosnowiec